

Olli Sinivaara

Vastarinta

Alustus Helsingin Poetiikka-konferenssissa 22.8.2005

Hyvät kuulijat,

minulle on annettu tehtäväksi pitää alustus aiheesta *Vastarinta*. Aloitan siis heti vastustamalla: hyväksyn vain kynsin hampain sen, että aiheeni nimitään vastarinnaksi. Tai tarkemmin sanottuna: vastarinnan sanan ja käsitteen sisältämät ensimmäiset merkitysassociaatiot ovat usein sellaisia, joiden vastustamisesta tai kyseenalaistamisesta runouden tekemässä vastarinnassa ehkä voi olla kyse. Toki vastarinta aiheena sisältäisi itsestäänselvän ja helpon tien. Voisin kuvata niitä tapoja, käytäntöjä ja kirjallisia keinoja, joilla moderni runous tai nykyrunous on vastustanut tai vastustaa milloin mitään. Voisin poimia esim. 60-luvun runoudesta tai nykyrunoudesta esimerkkejä niin sanotusta yhteiskunnallisesta tiedostamisesta tai kriittisistä kommentteista.

Tämä olisi kuitenkin pinnallinen ja ajattelematon tie. Pelkkä referointi ja muistelu ei riitä, jos halutaan puhua runouden vastarinnasta – tai pikemminkin sen mahdollisuudesta, sillä runouden mahdollisuus vastarintaan on aina avoin kysymys, joka runoilijan ja lukijan on kohdattava runo runolta, tilanne tilanteelta ja hetki hetkeltä. Oikeastaan sana sanalta ja tavu tavulta.

Tätä nähdäkseni tarkoittaa T. W. Adornon kuuluisa toteamus, että Auschwitzin jälkeen ei voida kirjoittaa runoutta: ei suinkaan sitä, etteikö voitaisi kirjoittaa, vaan sitä,

että moderni kriisikokemus ja menneisyyden nimeämätön kärsimys ovat avoimina, aina sovittamattomina haavoina läsnä jokaisessa sanassa ja tavussa, kun yritetään kirjoittaa, kun yritetään saada sanottua. Jos kirjoitetaan runoja muistamatta tätä moderniin olennaisesti kuuluvaa haavatietoisuutta, petetään vastarinnan mahdollisuus ja se ”alistettujen traditio”, josta Walter Benjamin puhui. Silloin petetään yksi modernin – siis karkeasti sanottuna parin viime vuosisadan – runouden tärkeimmistä elementeistä, nimittäin polttava tietoisuus runouden ja kielen kriisistä.

Sivuhuomautuksena ja henkilökohtaisena mielipiteenä todettakoon kuitenkin, että uskon kyllä modernin kriisin ylittämisen runoudessa voivan olla tulevaisuuden ja jopa käsillä olevan nykyisyyden mahdollisuus. Tarkoitin: ehkä on mahdollista saavuttaa jonkinlainen puhdas kieli ja sanomisen jalo yksinkertaisuus, jotka pääsevät modernin läpi johonkin ei vielä tuhottuun. Mutta tämäkin voi olla mahdollista vain, jos se tapahtuu kriisin perinpohjaisen läpikäymisen kautta. Kuten tapaukset Hölderlin ja Nietzsche osoittavat, modernin ylittäminen vaatii perinpohjaista siihen vajoamista. Mutta tämä kaikki koskee – siis mahdollisesti – yksittäisen runoilijan taiteellista käytäntöä, siinä piileviä utooppisia, historiallisen nykyisyyden haastavia ja ylittäviä voimia. Kun runoudesta

puhutaan yleisen kulttuurifilosofian ja kriittisen poeettisen teorian tasolla, kuten tässä, moderniin kuuluva kriisikokemus on nähdäkseni peruslähtökohta ja konteksti, jota ei voida sivuuttaa eikä unohtaa.

Ja tästä syystä, tämän ohittamattoman historiallisen ja filosofisen taustan takia minun täytyy jälleen vastustaa omaa esitystäni. Vastustan nimittäin sitä auttamattoman lyhyttä aikaa, joka alustukselleni on annettu. Jotta runouden ja vastarinnan yhteenkietoutumiseen voitaisiin pureutua kunnolla, tässä vaiheessa tarvittaisiin kunnollista moderniteetin ja kriisin käsitteiden sekä niiden yhteenkietoutumisen analyysia – tietenkin erityisesti juuri runoutta silmällä pitäen. Tarvittaisiin historianfilosofinen taustoitusta sille, miksi mainittu kriisitietoisuus ja siitä kumpuava epämääräinen jonkin vastustaminen – siis vastarinta – on aina läsnä runoudessa, jota pidämme tärkeänä ja arvokkaana. Koska tähän ei ole mahdollisuutta, joudun turvautumaan kaavamaiseen esitykseen. Haluan kuitenkin muistuttaa, että juuri yleistävät kaavamaiset esitykset, nopeat jäsennykset ja historianfilosofisen taustan unohtaminen ovat helposti nykyajan ongelmia, joihin kulttuurikriittisen vastarinnan ensimmäisenä täytyy tarttua.

Etenen luettelemalla aihepiirejä, joissa runouden ja vastarinnan suhteet ja kytkökset tulevat esiin ja

**”... vastarinnassa
jota runous
tekee, runouden
runollisuuden
vastustamisessa,
runoudessa piilevissä
vastarinnan
mahdollisuuksissa,
runouden sisäisessä
itsekriittisyydessä,
runoudessa pakopaikkana,
vastahangassa johon
runous tahtomattaankin
asettuu...”**

joissa ne kiteytyvät. Nämä aihepiirit ovat ikään kuin otsikoita, joiden alle runouden ja vastarinnan kytköksiä ilmentäviä ja käsitteleviä tekstejä voitaisiin koota. Osittain aihepiirit ovat yleisiä ja tuttuja, osittain enemmän omia jäsennyksiäni ja käsitteellistyskäytäntöjäni, jotka nousevat omasta kokemuksestani runojen kirjoittajana ja omasta runoudesta koskevasta ajattelustani.

Runouden vastarinnassa (siis vastarinnassa jota runous tekee, runouden runollisuuden vastustamisessa, runoudessa piilevissä vastarinnan mahdollisuuksissa, runouden sisäisessä itsekriittisyydessä, runoudessa pakopaikkana, vastahangassa johon runous tahtomattaankin asettuu jne.) on kyse muun muassa seuraavanlaisista asioista ja aihepiireistä.

1. Kielen mahdollisuus ja kielen vapaus.

Kuten Aristoteleen klassinen muotoilu sanoo, ihminen on kielellinen eläin, *zoon logon ekhon*. Ihmisessä perustavaa ja olemuksellista on kielellisyys. Tämä on yhtä itsestäänselvää ja yksinkertaista kuin hämmäntävää ja monimutkaista. Seikan jälkimmäisen puolen takia tarvitaan runoutta: jotain joka tutkii ja ihmettelee, vaalii ja avaa, kehittää ja rakentaa ihmisen kieltä. Tietenkään ei pidä luulla, että vain ja ainoastaan runous tekee näin. Kyllä sitä tekevät myös muut kielenkäytön tavat. Silti voitaneen sanoa, että runoudella on ihmisen kielelli-

syyden vaalijana tietty erityisasema – tai ainakin historiallisesti tietyissä kulttuureissa näin on ollut.

Kuten filosofiassa usein, tässäkin kaikkein itsestäänselvin on kaikkein problemaattisinta. Nimittäin kun ihmisen kielellisyyttä aletaan tietoisesti pohtia, tutkia ja kehitellä – kuten runous tekee –, kieli muuttuu hyvin kummalliseksi ja problemaattiseksi asiaksi. Runous nostaa esiin kielen mahdollisuutena, mahdollisuuksien ja mahdottomuuksien avoimena moneutena, ja silloin kieli tulee tietoiseksi itsestään jonain outona ja arvoituksellisenä.

Tämä aihepiiri on tietenkin valtavasti laaja. Kielen mahdollisuutta ja mahdollisuusehtoja sekä runouden suhdetta niihin voidaan lähestyä hyvin monesta eri näkökulmasta. Koska aiheena nyt kuitenkin on vastarinta ja koska, kuten alussa esitin, vastarinta kytkeytyy olennaisesti moderniin kriisikokemukseen, täytyy kysymystä kielen mahdollisuudesta lähestyä kielen kriisin kautta.

Yksi modernia – erityisesti 1914 alkavaa ja toiseen maailmansotaan kiteytyvää historiallisten katastrofien aikaa – leimaava kokemus on kokemus kielen mahdottomuudesta: sen hajoamisesta ja rapautumisesta, vetäytymisestä ja katoamisesta. Ihmisen luonnollinen ja omin mahdollisuus, kieli ja kielellisyys, kääntyvät modernissa kriisitietoudessa luonnottomuudeksi ja mahdottomuudeksi. Ilmaisuuksien kääntymys ilmaisemattomuudeksi ja sanominen sanottomuudeksi. Tästä todistaa muun muassa Walter Benjaminin huomio ensimmäisen maailmansodan tuottamasta sotakirjallisuuden aallosta. Kuten Jussi Vähämäki tästä aiheesta kirjoittaa:

”Benjaminiaanisessa mielessä modernit elämäkerrat ovat ennen kaikkea kokemuksen tuhoutumisen monumentteja, koska niissä pyritään välittämään jotain ennen kokemattomaa. Se, mitä sodasta palanneet miehet olivat kokeneet oli elämä itse vailla erityisiä muotoja. He näkivät kuoleman silmästä silmään ja näin paljastunut elämä riisui kaiken auktoriteetin jokaiselta erityiseltä elämäkokemukselta. Se oli jotakin ennen

kokematonta, jotakin josta ei voi kertoa, ja sotakirjojen ja omaelämäkertojen tulva syntyi epätoivoisesta yrityksestä kommunikoida kommunikoimattomaksi.”¹

Tämä kiteyttää hyvin modernin kielen kriisin yhden puolen: kielen keskeinen ominaisuus, yhteisyys ja jakaminen, hajoaa. Tässä piilee meille niin tutun yltiösubjektivismien siemen. Kun historiallinen todellisuus tuhoaa yhteisen välityksen mahdollisuuden, kieli ja kirjallisuus alkavat kehittyä kohti sellaista läpeensä oudon singulaarisuuden tunnistamatonta muminaa, josta joku Blanchot niin tarkkanäköisesti kirjoittaa. Ja tuota samaa yksinäistä muminaahan nykyrunoudessa paljon on. Sen voisi melkein sanoa olevan nykyrunouden valtavirtaa.

Kielen kriisi on myös luonnon ja luontosuhteen kriisiä. Tämäkin teema löytyy tavattoman monista lähteistä. Viitataan tässä kuitenkin edelleen Benjaminin. Hänen 20-luvulla kirjoittamansa, aikanaan hylätty mutta sittemmin klassikoksi muodostunut habilitaatioväitöskirjansa *Ursprung des deutschen Trauerspiels* (”Saksalainen murhenäytelmän alkuperä”) esittää teorian barokki-kirjallisuutta luonnehtivasta allegoriasta.² Allegoria on kielellisen ilmaisun tapa, joka syntyy, kun kielen suhde luontoon, elämään ja historiaan alkaa kriisiytyä. Allegoria kontrastoituu klassiseen symboliin, joka pystyy ilmaisemaan referenttinsä tarkasti ja riittävästi. Allegoriassa on kyse kielen fragmentaarisuudesta, hajoamisesta ja pirstoutumisesta – 1600-luvulta alkavasta postmodernista, voisi siis sanoa.

Allegoria-teoriaansa kehittelyn yhteydessä Benjamin viittaa myös myöhempään kirjallisuuteen, nimittäin Novaliksen tiettyihin fragmentteihin. Niissä on kyse romanttisen (siis modernin) runouden olemuksesta. Ja Novaliksen kautta Benjaminin allegoria kytkeytyy 1900-luvun runouteen – meidän runouteemme –, sillä tässä romantiikan runoilija nimeää puhtaan runouden paikaksi muun muassa toimiston. Onhan toimisto paikka, jonka syöksähte-

västä kakofoniasta tai pysähtyneestä ikävystyneisyydestä esimerkiksi dadaismin henki jollakin tapaa nousi. Jos dadaismi nostaakin 1900-luvun suurkaupungin melun, merkkipaljouden ja ihmisten päättömän säntäilyn modernin runouden olennaiseksi ainekseksi, se tekee tämän Benjaminin allegorian hengessä: dadaistiset joutumerkit ovat runotonta runoutta runouden raunioilla siinä missä barokin murhenäytelmät luonnotonta luontoa luonnon raunioilla. Benjaminin allegoria puhuu joutukielen kokemuksesta. Runouden kielestä tulee joutavaa, koska se ei pysty taivottamaan sitä mitä runous tavoittelee, vaan ainostaan raunion. Tästä seuraa barokkiallegoria runokielen hervottomana ja herkeämättömänä liikehdintänä – jälleen jotain meille tuttua ja ajankohtaista.

Toivoisin kovasti voivani käydä läpi myös muita lähteitä, joissa 1900-lukulainen kriisikokemus artikuloidaan. Koska tähän ei ole aikaa, tyydyn muutamaaan lyhyeen sitaattiin. Ensin Eeva-Liisa Mannerilta. *Jos suru savuaisi* -kokoelman (1968) ensimmäinen runo kuuluu: ”Jos suru savuaisi, maa peittyisi savuun./ Kai se peittyikin jo/ ja palaa muinaiseen hahmoonsa, yön sydämmelle.// Valloittajat tulevat, keskiaika on palannut/ mutta ilman keskiajan valoa:/ taivaskaan ei ole enää kirkas.” Ja yhdeksän vuotta myöhemmin julkaistussa *Kuolleissa vesissä* Manner kirjoittaa: ”Kaikki täällä on maalattu veren värillä:/ kirjat, talo ja harppi, illan reuna, [...]”³

Saksalainen nykyrunoilija Durs Grünbein puolestaan kirjoittaa runossaan ”Biologinen valssi”: ”Jos pätee, että olemme vaikea laji / olemme vaikea laji koska mikään ei enää päde.”⁴

Ja tietenkin Eliotin ”Waste landista” löytyy monia teeman kannalta olennaisia säkeitä, kuten ”I will show you fear in a handful of dust.”⁵

Ja niin edelleen.

Vielä kuitenkin sitaattit Hölderliniltä ja Nietzscheiltä, jotka molemmat ovat hyvin tärkeitä moderniteetin kriisiluonteen ajattelijoita. ”Brot und Wein” -runoelmassaan vuodelta 1801 Hölderlin kirjoittaa:

„Warum schweigen aus sie, die alten heiligen Theater?/ Warum freuet sich denn nicht der geweihte Tanz?“ (Teivas Oksalan suomennos: „Miks nyt vaikenevat pyhät vanhat näytämöt kaikki?/ Miks pyhä tanssi nyt ei riemua tuntea voi?”)⁶

Ja *Iloisessa tieteessä* Nietzsche kirjoittaa: ”Olemme lähteneet maista ja olemme astuneet laivaan! Me olemme särkeneet sillan – vielä enemmän, me olemme särkeneet maan takanamme! [...] Voi linturukkaa, joka on tuntenut olevansa vapaa ja nyt törmää tämän häkin seiiniin! Voi, jos sinut valtaa maa-koti-ikävä, ikään kuin siellä olisi ollut enemmän vapautta, – mutta mitään ’maata’ ei enää ole.”⁷

Miten nämä kriisin ilmaukset liittyvät runouden vastarintaan ja kieleen? Miksi näihin tai muihin vastaaviin teksteihin täytyy viitata runouden vastarinnasta puhuttaessa? Nähdäkseni siksi, että kun moderni kulttuurikriisi läpäisee kielen, silloin runoudesta kielen mahdollisuuksien kokeilijana ja tutkijana tuleekin kielen kriisin ruumiinavausta ja kriittistä genealogiaa. Runous kääntyy kielen mahdollisuuksien avaajasta ja vaalijasta kieltä piinaavan mahdollisuuden paikaksi. Kielen kriisi koetaan kaikkein vahvimmin juuri runoudesta.

Kuitenkin runoilijat edelleen haluavat toimia kielen avaajina ja vaalijoina. Siksi he otaksuttavasti ajattelevat, ettei tilanne voi olla täysin menetetty ja epätoivoinen. Ei kriisi kuitenkaan ole niin syvä ja totaalin, etteikö jotain arvokasta ja kieltä vaalivaa vielä olisi mahdollista kirjoittaa. Mahdollisuus elää ja on olemassa, mutta se on hyvin pieni, lähes utooppinen. Tästä pienestä toivon tai mahdollisuuden marginaalista syntyy se, että vakavasti otettava moderni runous tuntuu aina vastustavan jotakin tai olevan ainakin implisiittisesti kriittistä. Runous ei vastusta mitään erityistä, se ei tee poliittista tai sotilaallista vastarintaa jotakin selvää vihollista vastaan. Mutta sen sijaan, koska kielen kriisi on voimattomuutta ja tyhjyyttä aiheuttava ongelmallinen tilanne, jolle pitäisi tehdä jotakin, runoutta läpäisee epämääräinen vastustamisen ja toisinolemisen pakko.

Runous kääntyy kielen mahdollisuuksien avaajasta ja vaalijasta kieltä piinaavan mahdollisuuden paikaksi. Kielen kriisi koetaan kaikkein vahvimmin juuri runoudesta.”

Tässä yhtä epämääräisessä kuin olennaisessa runouden sisäisessä vastarinnassa on kyse yksinkertaisesti kielen mahdollisuudesta ja vapaudesta. Ehkä runouden yksinkertainen ja alkuperäinen tehtävä olisi – jos jotain yksinkertaista ja alkuperäistä olisi – vain kielen mahdollisuuksien tutkiskelu ja kehittäminen. Mutta koska eletään ja kirjoitetaan modernin kulttuurikriisin läpäisemässä tilanteessa, tämä yksinkertainen tehtävä muuttuu hankalaksi ja tavattoman monimutkaiseksi. Kieltä painaa epävapauden ja mahdollisuuden taakka. Koska runoudella kuitenkin on jonkinlainen pyrkimys etsiä yksinkertaista perusolemustaan, luonnon ja ihmisen ilmaisua, se alkaa etsiä mahdollisuudesta mahdollisuutta ja epävapaudesta vapautta. Siten siitä tulee kriittistä ja utooppista. Kun runous kohtaa kielen historiallisen mahdollisuuden, siitä tulee kielen mahdollisuusehtojen tutkiskelua. Ja juuri tämä pureutuminen mahdollisuudesta tuntuvan runokielen mahdollisuusehtoihin tuo mukaan vastarinnan elementin: tietoisuuden siitä, että kielessämme on jotain vialla ja pilalla ja että tätä täytyy vastustaa, olkoon vastarinta kuinka vaikeaa ja epätoivoista tahansa.

Näin siis syistä, joita runouden itsensä on vaikea täysin ymmärtää ja hahmottaa, runouden yksinkertaisesta perustoiminnasta tulee rajua vastarintaa. Tätä on runouden vastarinta ei minkään erityisen vihollisen tietoisena vastustamisena, vaan modernin runouden yleisenä eetosena. Tämä vastarinta syntyy, kun runouden pyrkimys ilmaista kielen mahdollisuus ja vapaus kohtaa kult-

]] Kun runous vastustaa vallitsevan kielen epäautenttisia rakenteita ja puhetapoja – kliseitä ja latteuksia, protokollaa ja liturgiaa, yleisiä valheita ja ideologisia ajattelemattomuuksia – etsimällä uutta, omaa ja vielä ilmaisematonta, kyse on eräänlaisesta autenttisuuden etiikasta.”

tuurikriisin, joka jatkuvasti kaivaa maata ihmisen kielellisen vapauden alta. Kuten Eliot *Wastelandissä* kirjoittaa: ”Shall I at least set my lands in order?”

Ensimmäistä vastarinnan aihepiiriä on nyt hieman raapaistu. Siihen onkin jo mennyt suurin osa ajastani. Aihepiirejä olisi kuitenkin jäljellä vielä koko liuta. Siksi etenenkin nyt niin, että luettelen ensin loput aihepiirit. Sitten sanon niistä valikoidusti vielä jotain.

Toisen aihepiirin olen nimennyt: Autenttisuuden etiikka. Kolmannen puolestaan: Kieli ja aistimus. Neljäs on Yhteiskuntateoria. Viides ja kuudes puolestaan ovat ikään kuin sen alaotsikkoja: Kapitalismi ja Spektakkelit. Seitsemäs ja kahdeksas vastarinnan aihepiiri ovat hyvin laajoja: Edistys ja teknologia sekä Luonto ja luonnon dominaatio. Yhdeksäntenä on Antropologinen suhde omaan kulttuuriin ja nykyisyyden ontologia. Kymmenes aihepiiri on Salaisuus. Ja yhdentenätoista Banaali.

Toinen aihepiiri Autenttisuuden etiikka on hyvin lähellä äskeitä. Kun kulttuurikriisiä tarkastellaan moraaliselta kannalta, siihen liittyy moraaliarvojen järkkäminen ja eettinen epävarmuus. Yksi tapa nähdä tämä tilanne on sanoa, että moraalinen itsetietoisuus ja omatunto ovat kadoksissa: tiedostavilta yksilöiltä puuttuvat eettiset kiinnepisteet, joiden avulla he voisivat suuntautua elämässä ja maailmassa. Yksilöiden pyrkimys moraaliseen itsetiedostamiseen

hukkuu jatkuvasti jonkinlaiseen yleiseen tietoisuuden puutteeseen, yleiseen ei-mihinkään. Kyse on siitä, mitä Heidegger kutsui *das Maniksi*. Hänen jargoniaan mukaillen: ihminen hukkuu kenen tahansa jokapäiväiseen ei-kenenkään-olemiseen, joka tekee mahdottomaksi yksilön omakohtaisen eettisen tietoisuuden ja päättävyyden.

Tällaista tilannetta voitaisiin kutsua epäautenttisuudeksi. Yksilöt ovat vieraantuneita itsestään. Jokin estää heitä tiedostamasta itseään sekä toimimasta tuon tietoisuuden mukaisesti. Koska kielellä on keskeinen rooli tällaisen epäautenttisuuden rakentamisessa ja ylläpitämisessä, on runous jälleen alue, jolla epäautenttisuuden ongelma tulee dramaattisesti ja vahvasti esiin. Sikäli kuin kulttuurikriisin läpäisemä kieli on epäautenttista ja vieraantunutta tavalla, jota kielen käyttäjät eivät enää huomaa, runouden tehtäväksi tulee tämän unohduksen ravisteleminen. Runous tekee vastarintaa epäautenttisuudelle etsimällä autenttista kieltä vieraantuneen ja sisällöttömäksi käyneen kielen tilalle. Kun runous vastustaa vallitsevan kielen epäautenttisia rakenteita ja puhetapoja – kliseitä ja latteuksia, protokollaa ja liturgiaa, yleisiä valheita ja ideologisia ajattelemattomuuksia – etsimällä uutta, omaa ja vielä ilmaisematonta, kyse on eräänlaisesta autenttisuuden etiikasta. Kielen keinovarojen kokeilun ja uuden ilmaisun etsinnän pannonksena on eettinen autenttisuus. Ja koska kulttuurikriisin oloissa kieli on epäautenttista ja köyhää, runoudesta tulee jälleen vastarintaa nykyisyydelle – vastarintaa nykyisyyden kielen voimattomuudelle.

Kolmas aihepiiri Kieli ja aistimus liittyy sekin suoraan tähän. Kysymys koskee yksinkertaisesti sitä, pääseekö kieli aistimukseen, onko kieli kykenevä ilmaisemaan ja välittämään aistimuksia. Kysymys on yhtä aikaa fenomenologinen ja poliittinen. Oletuksena on, että runouden keskeinen pyrkimys on tavoittaa aistimus. Runous on eräänlaista aistimusten fenomenologiaa. Mutta edellä kuvatuista syistä aistimuksen tavoittaminen ja ilmaiseminen ei kuitenkaan

ole helppoa eikä yksinkertaista. Päinvastoin yksi tapa ilmaista moderni kielen kriisi on sanoa, että kieli ja aistimus ovat ajautuneet etäälle toisistaan. Kieli ei enää tavoita aistimuksia eivätkä aistimukset kieltä. Kieli on turta aistimuksille ja aistimukset puolestaan eivät sovi kieleen. Tällaisessa tilanteessa runous aistimusten ilmaisijana ja välittäjänä on todellakin kriisissä. Päästäkseen jälleen aistimukseen ja luodakseen uudelleen kielen ja maailman välisen kosketuksen runouden täytyy ryhtyä hajottamaan ja tekemään tilaa. Sen täytyy raivata ja purkaa niitä kielen rakenteita, käyttötapoja, diskursseja ja merkityksiä, jotka estävät pääsyn aistimukseen. Tässä mielessä kielellinen aistimusten etsintä ja ilmaisu – runous – on vastarintaa. Se vastustaa kieltä, joka ei enää kykene luomaan ja ilmaisemaan uusia aistimuksia.

Seuraava aihepiiri Yhteiskuntateoria jatkaa näistä aiheista, mutta hieman toiseen suuntaan ja toisella tasolla. Olen kuitenkin jo käyttänyt aikani, joten sisäisestä vastustuksestani huolimatta lopetan tähän ja jätän loput aiheet keskusteluun. Ehkä tähän asti sanomani onkin jo herättänyt sellaisia ajatuksia ja kysymyksiä, että yhteiskuntateorian ja runouden suhde nousee keskustelussa luontevasti esiin. Kiitos.

Viitteet

1. Jussi Vähämäki: *Elämä teoriassa*. Tutkijaliitto 1997, s. 358, viite 181.
2. Walter Benjamin: *Ursprung des deutschen Trauerspiels*. Suhrkamp 1963. Allegoriasta esim. s. 174-211.
3. Lainaukset teoksesta Eeva-Liisa Manner: *Kirkas, hämärä, kirkas. Kootut runot*. Tammi 1999, s. 396 ja s. 513.
4. Durs Grünbein: *Kallonpohjaopittuntti*. Suomentanut Jukka Koskelainen WSOY 1998, s. 72.
5. ”Waste land” löytyy monista eri Eliotin runojen valikoimista ja editioista, myös suomeksi. Tähän tekstiin sitaattit on otettu Olli Sinivaaran julkaisemattomasta esseestä ”Mielen ja kielen harhatket: James Joycen Odysseus”.
6. Friedrich Hölderlin: *Leipä ja viini*. Mitallinen suomennos Teivas Oksala. Suorasanaian suomennos Risto Niemi-Pynttari. Jyväskylän Yliopisto 1996.
7. Friedrich Nietzsche: *Iloinen tiede*. Sforismi 124. Suomentanut J.A. Hollo Otava 1963.